

BİR KÜLTÜR MERKEZİ OLARAK MANASTIR VE MANASTIR DOĞUMLU DİVAN ŞAİRLERİ

*Tuncay BÜLBÜL**

ÖZET

Balkan topraklarında yetişen bilim adamları ve şairlerin, Osmanlı kültür ve medeniyetine yaptıkları katkılar gerek bilim tarihi, gerekse edebiyat tarihi açısından çok önemlidir.

Osmanlı döneminde kültürel anlamda önemli merkezlerden olan Manastır, Balkan coğrafyasında, yetiştirdiği divan şairleri bakımından dikkate değerdir. Celal Bey, Hâfız, Hâveri, İyânî, Kâtibi, Keşfi, Mehmed, Merdî, Sabayî Manastır doğumlu şairlerden bazılarıdır.

Bu çalışmada, biyografi kaynaklarında zikredilen Manastır doğumlu şairler hakkında bilgiler verilerek bu coğrafyanın bir kültür merkezi olarak üstlendiği görev vurgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Manastır, Divan Edebiyatı, Kültür, Balkanlar.

MANASTIR THAT IN A IMPORTANT CULTURE CENTRES AND DIVAN POETS WHO WERE BORN MANASTIR

ABSTRACT

The contributions made for the Ottoman culture and civilization by scientists and poets who were grown in Balkans have been very important for science and literature history.

Manastır ise important places for the fact that there were many divan poets in that Balkan geography. Celal Bey, Firdevsi, Hafız, Haveri, Iyani, Katibi, Keşfi, Mehmed, Merdi, Sabayi were the poets born in Monastery.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: tuncaybulbul@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

With this work our aim is to focus on the function of these region and their importance by giving information about these poets.

Key words: Monastery, Ottoman Poetry, Culture, Balkans.

Giriş

Divan edebiyatı (klâsik Türk edebiyatı) Türk kültürünü oluşturan önemli unsurlardan biridir. Türklerin İslâm medeniyeti dairesine girmelerinden sonra teşekkül etmeye başlayan bu edebiyat, varlığını 20. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiştir. Yüzyıllar süren bu uzun zaman içinde özellikle 16. yüzyılın ortalarından itibaren divan edebiyatının başarılı örnekleri verilmeye başlanmıştır.

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin fetihlerle hızla sınırlarını genişlettiği ve güçlendiği dönemdir. Siyasî, ekonomik ve sosyal alandaki gelişme ve hareketlilik tabî bir seyir ile edebiyata da yansımıştır. Böylece divan edebiyatının başarılı şairleri bu yüzyıldan itibaren yetişmeye başlamıştır.

Balkanlarda 14. yüzyılda başlayan fetih hareketleri 15. ve 16. yüzyılda da artarak devam etmiştir. Fethedilen Balkan topraklarında ardı ardına kültür merkezleri dediğimiz şehirler oluşur. Bir şehre kültür merkezi denebilmesi için pek çok etken mevcuttur. Bu etkenlerden biri de şehrin yetiştirdiği şair sayısıdır. "*Osmanlı kültür coğrafyasına şöyle bir göz atacak olursak edebiyat tarihimize katkıda bulunan şairlerin büyük bir bölümünün de Balkanlardaki şehirlerde doğduğu görülecektir. Bir başka ifade ile Osmanlı devletinin şair kadrosunun önemli bir bölümünü Rumeli yetiştiriyordu dense, mübalağa edilmiş olmaz.*" (İsen 1997: 515). Balkan coğrafyasında doğmuş şairlerin dağılımına bakıldığında Mustafa İsen'in, bu tespitinin yerinde olduğu görülecektir. Şair tezkirelerinde doğum yerleri verilen 1553 şairden 157 tanesi Balkan şehirlerinde doğmuştur (İsen 1997: 70). Bu, toplam sayının % 10,109'una tekabül etmektedir. Osmanlı devletinin coğrafi sınırlarının genişliği göz önüne alındığında % 10'luk oranın bu dilim içerisinde oldukça büyük bir pay olduğu görülecektir.

Balkan coğrafyasının edip ve şair kaynağı olduğunu 16. yüzyılın önemli şair tezkiresi yazarlarından Âşık Çelebi şöyle anlatır: "*Rivayet olunur ki Prizren'de oğlan doğsa adından akdem mahlas korlar. Yenice'de doğan oğlan baba diyecek vakit Farisi söyler, Priştine'de oğlan doğsa diviti belinde doğar, derler. Binaen ala zalik Prizren şair menbai, Yenice Farisi ocağı, Priştine kâtip yatağıdır.*"

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

(Kılıç 1994: 482). Âşık Çelebi'nin bu tespiti Balkanların Türk edebiyatı için önemini ortaya koyan dikkate değer bir göstergedir.

Balkan toprakları içinde bugünkü Makedonya sınırlarında yer alan şehirlerin, yetiştirdiği şairlerle divan şiirine olan katkısı azımsanmayacak derecededir. Debre, Drama, Gevgili, İştîp, Kalkandelen, Üsküp, Filibe, Sofya ve Manastır Türk edebiyatının önemli şair kaynaklarıdır. Bunlar içerisinde özellikle Üsküp ve Manastır birer kültür merkezi olmaları hasebiyle dikkat çekicidir (İsen 1997: 131). Bu çalışmada Manastır doğumlu şairler ele alınarak şehrin bir kültür merkezi olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tarihî Kaynaklarda Manastır

Bugün Bitola adıyla anılan Manastır, Perister Dağı eteğinde, deniz seviyesinden 610 m. yükseklikte, Drahor Çayı kenarında kurulmuş bir şehirdir. Adını Roma dönemi manastır kalıntılarından alan şehir, 1382 yılında Sultan I. Murat döneminde Timurtaş Bey tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre, Manastır, o dönemde 3000 hane, 20 mahalle, 900 dükkân, 40 kahvehane, 9 medrese, 70 mescit ve camiden oluşmaktadır (Çevik 1996: 394-395). Rumeli eyaletine bağlı bir sancak merkezi olan şehir, Balkanların dağlık bölgelerine yapılan seferlerde, müstahkem bir üs olarak kullanılmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, Makedonya'yı oluşturan üç vilayetten (Vilayet-i Selase) birisi olan Manastır, aynı zamanda Üçüncü Ordu'nun da merkezi yapılmıştır. Balkan Savaşlarında (1912) Türk hâkimiyetinden çıkan Manastır 530 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır (Marçais 2001: 274; Tuğlacı 1985: 372; Ahmet Rifat 2004: 20).

Âşık Çelebi'nin “şu'arâ vü zurefâ ocağı” olarak nitelediği Manastır, Osmanlı Devleti döneminde önemli bir kültür merkezidir (Kılıç 1994: 907). Biyografi kaynaklarında zikredilen Manastır doğumlu 25 şair bulunmaktadır. Bunlar; Celâl Bey (Celâlî), Cevânî, Dânişî, Fâ'ik, Feyzî, Hâfız, Hasan, Hâverî, İyânî, Kâtibî, Kemaleddin, Keşfî, Mehmed, Merdî, Mehmed Rif'at Bey, Mu'in Efendi, Nâ'ilî Salih Bey, Sabâyî, Sâfi, Sâmi, Sezâyî, Sinân, Vahyî, Vezni ve Zuhûrî'dir.

CELÂL BEY (Celâlî): Yahya-zâde Enderûnî Hüseyin sanıyla tanındı. İstanbul'a ilk geldiğinde zamanın Rumeli defterdarı İskender Çelebi'nin hizmetine girdi. İskender Çelebi'nin öz oğlu gibi sevdiği şair, Âşık Çelebi'nin arkadaşı olmuş ve bu arada devrin şairlerinin uğrak yeri konumundaki Zâtî'nin remmâl dükkânına da devam etmiştir. Bir müddet sonra Halep, Şam ve Arabistan'ı kapsayan bir seyahate çıkmış, bu sırada Hama'da sancak beyi olan Cafer Bey'le

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

yakınlık kurup onun kızıyla evlenmiştir. Şairliği kadar güzel yazı yazmaktaki maharetiyle de tanınan Cafer Bey'in, Şehzâde II. Selim'in¹ lalâlığına getirilmesi üzerine onunla birlikte gidip şehzâdenin maiyetine girmiştir. II. Selim'in padişah olmasından sonra Anadolu tımarları defterdarlığına getirilmiş fakat bazı devlet erkânıyla geçinemediği için İstanbul'dan uzaklaştırılmak gayesiyle Şam beylerbeyliğine atanmıştır. Görev yerine gitmeden önce memleketi Manastır'ı ziyaret etmek istemiş, ancak giderken 982'de (1574-75) yolda ölmüştür.

Şairin tasavvuf etkisiyle söylediği şiirler tezkireciler tarafından pek beğenilmezken diğer şiirleri güzel bulunur. Sa'd u Sa'îd adında bir kitabı, Şerh-i Avâmil adında manzum bir eseri, bir aruz risalesi, Hüsn-i Yusuf adında başka bir risalesi ve divanı vardır.

Kaynaklar: A: s. 119; AÇ: s. 226; HÇ: s. 255; B: s. 41; KA: s. 298; KAL: c. 4, 1857; TN: s. 150; OM: c. 2, s.124; SO: s. 387; ES: s. 119; İS: s. 84.

Zikr idün alsun o şeh sübha-i mercân eline
Yakışur ikd-i süreyyâ meh-i tâbân eline

Şeh-süvârâ başını gûyuna teşbîh idenün
Ser-i galtânı meger girmiyе çevgân eline

Fehm olunmaz ki neden mâ'il olur zülfüne dil
Elde hod nesnesi yok virecek oğlan eline

Bâz-ı şi'rüm katı güstâh gelür baña Celâl
Okımadan varur ol serv-i hırâmân eline (Kılıç 1994: 228)

CEVÂNÎ: İlmiye sınıfından bir şairdir. Kadılık yapmıştır. Şiirleri kaynaklarca merdane ve hoş bulunan şair, gönlü hoş bir kişi olarak tavsif edilir.

Kaynaklar: S: s. 212; TN: s. 164.

Vefâ bünyâdı dilberden n'olaydı üstüvâr olsa
Ya ben bî-çâre vü üftâdede sabr u karâr olsa (İsen 1998: 212)

DÂNİŞÎ: Dânişî Ahmed Efendi, ilmiye sınıfından bir şairdir. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Dânişî, Manastırlıdır. Eğitimi İstanbul'da tamamladıktan sonra memleketi olan Manastır'a dönmüş

¹ Faik Reşat, Eslâf adlı eserinde şairin maiyetine girdiği padişahın I. Selim (Yavuz Sultan Selim) olduğunu söyler (Faik Reşat Ty: 119).

1316 (1898) yılında vefat ederek buraya gömülmüştür. Tahlilât-ı Lugaviyye ve Tercüme-i Makamât-ı Harirî, Şerh-i Divân-ı Sultan Selim-i Evvel, Mecmu'a-yı Kavâ'id-i Farisiyye ve divançesi vardır.

Kaynaklar: TN: s. 272; OM: c 1, s. 310.

Felâtûn-ı hakikat ittikâ itmez emr-i tedbîre
Zimâm-ı ihtiyârun ile teslîm hükm-i takdîre (Bursalı
Mehmed Tahir 2000a: 310)

FÂ'İK: Sâlih Fâ'ik Bey adıyla tanınır. Manastırlı, Haseki Hacı Ahmed Bey'in oğludur. 1241'de (1825-26) Manastır'da doğmuştur. Özel hocalardan Arapça ve Farsça dersi alan şair, 1266'da (1849-50) İstanbul'a geldi. Çeşitli devlet görevlerinde bulunduktan sonra 1306'da (1888-89) Sinop mutasarrıflığına atandı. Buradaki görevinden 1308'de (1890-91) kendi isteğiyle ayrılmış ve emekli olmuştur. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, şairin, memuriyetlerden bir müddet sonra istifa etmek suretiyle ayrılmasını garip bulduğunu ifade eder. Ramazan 1317'de (Ocak 1900) vefat eden Fâ'ik Bey, Rumelihisarı Kabristanı'nda medfundur.

Şairin, Elfiyyetü's-Seniyye adında bin hadis şerhi, divanı ve rubailerini topladığı Peymâne adında başka bir eseri vardır. Bu eserleri matbu değildir, ancak Türkçe Aruz Risâlesi eski harflerle basılmıştır.

Kaynaklar: F: s. 327; OM: c. 2, s. 375; TN: s. 744; SAŞ: s. 541.

Ol perî mâdâm vaz'-ı dil-nevâz eyler bana
Her ne rütbe çarh cevri eylerse az eyler bana

Ben o mecrûh-ı hadeng-i gazayım ey bî-haber
Kim tabîb-i rûzgâr arz-ı niyâz eyler bana

Mürg-i bî-kaydım benimçün gayriden yok ihtirâz
Her ne eylerse o çeşm-i şeh-bâz eyler bana

Ka'be-i kûy-ı dil-ârâyı suâl itdükçe ben
Zâhid-i kem-râh ta'rîf-i Hicâz eyler bana

Fâ'ikâ bilmem bu istiğnâ nedir kim ba'dezîn
Çâr ebrûlandı ol âfet ne nâz eyler bana (Çiftçi 1996: 327)

FEYZÎ: Şakacı bir tabiata sahip olan şair, İsa Beg adında bir sipahi ile arkadaşlık etmiştir. Bir müddet sonra ondan ayrılarak bazen Manastır'da muallimlik, bazen de Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde hatiplik yapmıştır. Mitroviçe adındaki bir kasabada bulunduğu sırada bir gece içkiden sızmış ve bu esnada çıkan yangında ölmüştür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ali Koç Baba'nın türbedarı olan Işık Dede adındaki bir pirin zaviyesini ziyaret eden Feyzî, Ali Koç Baba'ya bir murabba yazıp bunu zaviyenin duvarına asmıştır. Âşık Çelebi, şairin bir şehr-engizi olduğunu söylemekle birlikte şehr-engizin neresi için yazıldığı ile ilgili bir bilgi vermemiştir.

Kaynaklar: AÇ: s. 699; KA: s. 259; TN: s. 812; İS: s. 146.

Bir garîk-ı bahr-i rahmet sâkin-i dârü'l-bekâ
Meşhedi taşında tîz olur anun tîg-ı du'â
Âstânında mahaldür cân u dil kurbân ola
Kim vilâyet kânıdur Sultan Alî Koçî Baba

Cümle-i abdâl-ı Rûm'un server ü ser-tâcıdur
Türbe-i ulyâsınun çerh-ı felek mi'râcıdur
Pâdşâhlarla gedâlar himmeti muhtâcıdur
Kim vilâyet kânıdur Sultan Alî Koçî Baba

Ayağı toprağı gözler nûrı dünyâ mâlidür
Kelle-i abdâl-ı dehr ol serverün pâ-mâlidür
Hazret-i Koyun Baba'nun nakd-i vakt ü hâlidür
Kim vilâyet kânıdur Sultan Alî Koçî Baba

Mihr ü meh gibi yanan rûşen çerâğıdur anun
Ehl-i diller mecma'ı şimdi ocağıdur anun
Çeşmesi mâ-i ma'în cennet turağıdur anun
Kim vilâyet kânıdur Sultan Alî Koçî Baba

Ayn u şîn ü kâfi itmiş kendüye nâ'ib-menâb
Işk-ı pâkûn mazharıdur Feyziyâ bî-irtiyâb
Kîmyâdur toprağı *vallâhu âlem bi's-savâb*
Kim vilâyet kânıdur Sultan Alî Koçî Baba (Kılıç 1994:

701)

HÂFİZ: Manastırlı Mevlevî şairlerdendir. Asıl adı Ebubekir olan şair, vezirlik görevinde bulunan makam ve mal sahibi biri iken Mevlana'nın cezbesine kapılarak Mevlevîliğe intisap eder. Galata Mevlevihanesi'ndeyken 1218'de (1803) vefat etmiştir. Fatin Tezkiresi'nde şairin "sûretde ehl-i harâbâtdan gibi ise de sûretde ashâb-ı kerametden olduğu" ifade edilerek ölümünden altı gün önce öleceğini işaret ettiği söylenir. Esrar Dede Tezkiresi'nde şairliğinden çok da beğeniyle bahsedilmeyip sözleri manasız bulunur.

Kaynaklar: ED: s. 131; F: s. 91; TN: s. 177.

Evvel-i evvel-i âlem der-i Mevlânâ'dır
Âhir-i âhir-i âdem der-i Mevlânâ'dır

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Mazhar-ı cem‘-i şu‘ûn dâ‘ir-i arş-ı a‘zâm
Mevc-i mevc-i yem-i sâlim der-i Mevlânâdır (Çiftçi
1996: 91).

HASAN: Hasan bin Ali adıyla tanınan şair, Manastırlıdır. Öğrenimi tamamladıktan sonra kadılık yapmıştır. IV. Murad devri şairlerindedir. Arapçadan tercüme ettiği Hadis-i Erba‘ın şerhi ile Fırak-name isimli eseri vardır.

Kaynaklar: TN: s. 195; OM: c 2, s. 385.

Var gazâ eyle fî sebîlil‘llâh
Oynadup Hak yolına baş ile cân

Tıglardur çü cennete miftâh
Kılıcunla olasin ehl-i cinân (Bursalı Mehmed Tahir
2000b: 386)

HÂVERÎ: Asıl adı Açuk Kadioğlu Ali Çelebi olan şairden Âşık Çelebi övgüyle bahsedip onun “ehl-i fazl” bir şair ve “fünûn-ı şî‘ri” en güzel bir şekilde söylemeye kâdir olduğunu vurgular. Vahyî’nin kardeşi olan şair, öğrenimini tamamladıktan sonra Zeyrek-zâde’den mülâzım olmuş ve ilk olarak Karaferye’de müderrisliğe başlamıştır. Kız kardeşi Âhî ile evli olan şair, Âhî’nin Hüsn ü Dil adlı mensur eserini ikmal etmiştir. Selanik ve Üsküp’te kadılık yaptıktan sonra yine Karaferye’ye dönerek burada kadılık yaparken 972’de (1564-65) vefat etmiştir.

Kaynaklar: AÇ: s. 994; L: s. 223; A: s. 280; HÇ: s. 327; KA: s. 210; B: s. 54; SO: s. 656; TN: s. 244.

Anladum çeşmi ne fettân idüğün kaşından
Bilinür reh-zen olan niteki yoldaşından

Koparur fitneyi hattun çekilür zülfün adı
Tutulur yeniçeri suçı bölükbaşından

Keh-rübâ gibi kapar gönlini ben hâşâkûn
Ayrılam sanma beni işigünün taşından

Umaram başuma tâc ola sifâl-i seg-i yâr
Devlet olmaz imiş ayruk çü yigitbaşından

Ayun on dördü gibi bir mehe vir gönlünü sen
Hâverî sev güzeli iki yidi yaşından (Kılıç 1994: 996)

IYÂNÎ: Asıl adı Süleyman olan şair Molla Çelebi’den mülâzım olmuş, ancak herhangi bir görev alamadan ölmüştür. Sultan I. Ahmed

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

devri şairlerindedir. Hoş sohbet bir kişiliği olan İyânî'nin şiirleri tezkireciler tarafından beğenilmiştir.

Kaynaklar: AÇ: s. 621; HÇ: 741; KAL: c. 5, s. 3228; TN: s. 715; SO: s. 733.

Gülşen-i sun'ında bir gonce-i zibâsın sen
Bâğ-ı kudretde yâhud lâle-i hamrâsın sen

Nürsün sûret-i insânda yâhud rûh-ı beden
Ki bu âyîne-i hüsn içre hüveydâsın sen

Görünür aks-i ruhun âyîne-i hâtırda
Mihreveş zerre-i nâ-çizde peydâsın sen (Kılıç 1994: 621)

KÂTİBÎ: Hadım Sinan Paşa'nın divan kâtibi olan Kâtibî Hasan Efendi, Manastır doğumludur. Zeki ve dürüst bir kişi olmasının yanı sıra tarih söylemedeki ustalığıyla da tanınır.

Kaynaklar: S: s. 207; TN: s. 835.

Mâl için kayguya ey nîk-nâm
Kaddüni tâ itmesün bu çarh lâm (Tuman 2001: 835)

KEMÂLEDDİN: Ahmed Kemaleddin Perrî Dede Bey olarak tanınan şair 1281'de (1864) Manastır'da doğdu. Kerbelâ mutasarrıfı Ali Rıza Paşa'nın oğludur. Annesi, Derviş Paşa'nın kızı Münire Hanım'dır. Altı aylıkken İstanbul'a getirilen Kemâleddin Bey, İrânî Remzi Baba'dan Farsça dersleri aldı. İlk eğitimi dönemlerinde Arapça öğrenen şair, aynı zamanda Amerikan Mektebi'nde okuduğu için İngilizce ve Fransızca da bilmektedir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunduktan sonra Mevlevîlikten etkilenerek memuriyetten istifa edip Yenikapı Mevlevîhanesi'ne bağlandı. Muhalif siyasî görüşlerinden dolayı bir ara Paris'e kaçmak zorunda kalmış ve meşrutiyetin ilanından sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür. Dönüşünden sonra Sisam Tahrirat Müdürlüğü'ne atanmış, daha sonra da İzmir vilayeti Seferihisar kaymakamlığından emekli olmuştur. Hayatının sonlarında evlenen şair 29 Nisan 1937'de eşinin Samatya'daki evinde vefat etmiştir. Cenazesi, Prens Halim Said ve Abbas Celal'in yardımlarıyla kaldırılarak Yenikapı Mevlevîhanesi Dedeler Kabristanı'na defnedilmiştir.

Kaynaklar: TN: s. 865; SAŞ: s. 1205.

Cihânı ehl-i aşka bir mahall-i imtihan gördük
Safâ tahsiline sa'y eyledikçe hep ziyân gördük

Lisânın eylemiş dem-beste telhî-i gam-ı hicrân

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Gülistân-ı cihânda biz niçe şîrîn-zebân gördük

Felekle pençeleşmek isteyip meydân-ı gayrette
Serilmiş hâk-i mağlubiyete çok pehlivân gördük

Cihânı serteser geşt ü güzâr ettik bütün halkı
Cefâ iklimine konmuş büyük bir kârbân gördük

O mâhın bilmedik mahiyetin ma'nâda sûrette
Büyüttük ol kadar kim âdetâ şems-i cihân gördük

Yakıp mahvetmeğe gelmiş iken hestî-i mevhûmu
Bu âteş-hânede canlar yakar biz niçe cân gördük

Sarıldık dâmen-i ihsânına bir kâmil-i asrın
Ebu'l-vakt-i cihân zanneyledik ibni zamân gördük

Yetiştirdik gönülde bir mürîd-i müttakî-meşreb
Onu şâyeste-i terbiyyet-i pîr-i mugân gördük

Ne gördük bunca yıllar tekkede hizmet edip şeyhe
Yine meyhânede bir câm ile bir nev-civân gördük

Gönül medhûş olur Perrî semâından safâsından
Der-i hünkârı biz ehl-i dile darü'l-amân gördük (İbnü'l-

Emin Mahmud Kemal İnal 2000a: 1208)

KEŞFÎ: Asıl adı Mustafa Keşfi Efendi'dir. Sultan I. Ahmed devrinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: TN: s. 855; SO: s. 886.

Gözlerin yaş yirine şimdi âteşler döker

Çarh-ı âteş-bâza döndi bâğda dolablar (Tuman 2001: 855)

MEHEMMED: Dülbend-zâde Mehemed Efendi sanıyla tanındı. Kaynakların "âlim şair" olarak tavsif ettiği şair Manastırlıdır. Kahire'de kadı iken ilim öğrenme iştiyakı ile dolmuş ve öğrenimini tamamladıktan sonra Mahmud Çelebi'den mülâzım olmuştur. İçel'de müderrislik, Selanik'te kadılık, İstanbul'da şehreminlik yapmış ve en sonunda da defterdarlık görevine getirilmiştir. Molla Câmi'nin Lüccetü'l-esrâr adlı eserine naziresi vardır.

Kaynaklar: HÇ: 873; B: 180; OM: c. 2, s. 173; KAL: c. 6, s. 4185; TN: 923

Pây-ı dil-bestedür ol kâkül-i sünbül bûya
Gönül âşüftedür ol zülf-i perîşân mûya

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Mâh her gün kaşı tigrâsı misâlin karalar
Misl ü mânend olur mı o hilâl ebrûya

Kıyma uşşâkuna nizüm ile dil-sengînün
Dimek ol şûha taş andurmak olur ugruya (Eyduran
Sungurhan 1996: 180)

MEHMED RÎF'AT BEY: Alay kâtibi Reşid Efendi'nin oğludur. 1267 (1850) tarihinde Manastır'da doğan şair, eğitimini tamamladıktan sonra bir müddet hariciye mektebinde muallimlik yapmıştır. Anadolu ordu-yı hümâyûnunda Gazi Muhtar Paşa mâiyetinde çalışmış, daha sonra üçüncü ve beşinci ordu-yı hümâyûnlarda hizmet etmiştir. Erkân-ı harbiye kaymakamlığı yapan şair, 1325'de (1907) vefat etmiştir. Halep'te medfundur.

Oldukça fazla sayıda eser veren şairin eserlerinden bazıları şunlardır: Mecâmiü'l-edeb, Çanta, Kavâ'id-i Esâsiye-i Harbiye, Manzum İlmihal, Usûl-i Bedâyi', Tuhfetü'l-İslâm, Hâce-i Lisân-i Osmanî.

Kaynaklar: OM: c. 2, s. 211; TN: s. 361.

Nâr-ı hasedî âb-ı mürüvvetle it itfâ
Kim nâr-ı hased kalbi yakar özge şererdür (Bursalı
Mehmed Tahir 2000b: 212)

MERDÎ: Kadılık görevlerinde bulunmuştur. Sultan III. Mehmet devrinde ölmüştür. Hasan Çelebi "hoş-âyende ebyât"ının olduğunu ifade eder.

Kaynaklar: HÇ: s. 935; SO: s. 1086; TN: s. 951; İS: s. 284.

MU'ÎN EFENDİ: Manastırlıdır. İstanbul'a geldikten sonra sadaret mektûbî kaleminde Farsça mütercimi oldu. Hâcegandan olup 1236'da (1820-21) vefat etti. Topkapı'da medfundur.

Kaynaklar: F: s. 379; SO: s. 1111; TN: s. 970.

NÂ'İLÎ SALİH BEY: Manastırlı Kazaz Şehabüddin Ağa'nın oğlu olan şair 1239'da (1823-24) Manastır'da doğmuştur. Nâ'ilî-i Cedîd sanıyla tanındı. Hattat Arnavut Ali Efendi'den yazı dersleri almıştır. Aynı zamanda hâfız olan Nâ'ilî Arapça ve Farsça bilirdi. 1259'da (1843) eğitim için İstanbul'a gelmiştir. Burada Nur-ı Osmaniye ve Şehid Mehmed Paşa medreselerinde okumuştur. Geçimini Kur'an-ı Kerim ve Şifâ-yı Şerif istinsah ederek ve zengin kimselere ders vererek sağlamaya çalıştı. Bir ara Mısır'a giderek orada Farsça ve hat dersi verdi. 1293'te (1876) Mısır'da vefat etti.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kaynaklar: F: s. 386; OM: c. 2, s. 362; SO: s. 1224; TN: s. 1003; SAŞ: 1478.

Hüsn ü ânından o mâhın mâhtâb eyler hicâb
Pertev-i mihr-i ruhundan âfitâb eyler hicâb

Cilvegerdir perde-i hüsnünde yüz bin mihr ü mâh
Eylemez agyâra izhâr âb u tâb eyler hicâb

Hayret-ender-hayreti seyreyledim âyînede
Aks-i hüsn-i sûretin kılmış nikâb eyler hicâb

Tâb-ı meyden ol peri, âteş nikâb olmuş yine
La'l-i nâbından kadeh, andan şarab eyler hicâb

Mazhar-ı nûr-ı tecellî-i cemâl-i pâkiyiz
Nâ'ilî bilmem neden ol bî-hicâb eyler hicâb (İbnü'l-Emin

Mahmud Kemal İnal 2000b: 1481)

SABÂYÎ: Savaşta üstün başarı gösteren yabancıların ve yeni Müslümanların dâhil olduğu gurebâ bölüğündendir. Ahdî şairin şiirinin “selîs”, elfâzının “nefis” olduğunu beyan eder. Çağatay Türkçesine ve Farsçaya oldukça hâkimdir.

Kaynaklar: A: s. 388; TN: s. 541; İS: s. 398.

Her gelüp geçdükçe hiç lâyıık mıdur sen dil-bere
Ey kemân ebrû çeke gamzen ucından dil bere

Hâk-i pây-ı kîmyâ-bahşuna yüzler süreli
Bitdüm ey sîmîn-beden başdan ayağa ben zere (Solmaz

2005: 389)

SÂFÎ: Asıl adı Murtaza Sâfî Efendi'dir. Manastır'da müftülük yapmış, ilmiye sınıfından bir şairdir. Şiir ve inşâda ün yapacak derecede yeteneklidir. 1177 (1763) tarihinde hayatta olduğu kaynaklar tarafından belirtilmektedir.

Kaynaklar: R: s. 179; SO: s. 1431; TN: s. 538.

SÂMÎ: Ahdî'nin “Rüstem-i şu'arâ” olarak tavsif ettiği şairin asıl adı Hüssâm'dır. 990 (1574) yılında, Kars defterdarı olan Kara Hoca adında birisiyle Kars'a gelerek Osmanlı-İran savaşlarına katılmıştır. Kara Hoca'nın bu savaşlarda ölmesinden sonra Erivan ve Nahçıvan'a geçerek Hızır Paşa'ya intisap etmiş, onun kapı kethüdası olmuştur. Daha sonra da Bağdat'a gidip kethüdalık makamına getirilen Sâmî, dönemin pek çok şairine nazire söylemiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kaynaklar: A: s. 349; TN: s. 413; İS: s. 425.

Rengler virse n'ola âl ile enhâre gözüm
Beni gark itdi ser-â-pâ kara kanlara gözüm

Gam-ı ruhsârını yârün ne kadar yâd itse
Eşk-i hûnîn akıdur derd ile bî-çâre gözüm

Yüzünü görse kalur la'l-i lebünde nazarı
Âşık olmuş toyamaz lezzet-i dîdâre gözüm

Meclis-i gamda kabagum n'ola olmazsa tehî
Döndi gûyâ ki peymâne-i hummâre gözüm

Seyr olunmaz ruh-ı rahşânı nigârun Sâmi
Yaşarur bakmag ile mihr-i pür-envâre gözüm (Solmaz
2005: 352)

SEZÂYÎ: Sultan I. Mahmud dönemi² şairlerinden olan Sezâyî teşrifatçı İzzî Efendi'nin eniştesi olarak tanınmıştır. Kaynaklar, övülmeye değer şiirlerinin olduğunu belirtir.

Kaynaklar: R: s. 161; SO: s. 1503; TN: s. 427; İS: s. 443.

SİNÂN: Yüzünün güzelliğiyle tanınmıştır. Muallim-zâde'den mülâzım olmuştur. Rumeli'de kadılık görevinde bulunurken güçsüzlere yardım eden, zâlimlerle mücadele eden bir kişiliğe sahiptir. Yusuf u Züleyha mesnevisi vardır.

Kaynaklar: HÇ: s. 510; B: s. 92; KAL: c. 4, s. 2634; TN: s. 453; İS: s. 448.

Didüm ki evvelâ meye lâzım olan nedür
Bir pîr işitdi didi ki evvel bahâr ola

Bâg-ı cihânda 'ıyş ide gör bir dem ola kim
Güller yirinde yeller eser rüzgâr ola (Eyduran Sungurhan
1999: 510)

VAHYÎ: Açuk Kadıoğlu Mustafa Vahyî Efendi'dir. Kesriyye kadılığı yapmıştır. Hasan Çelebi ve Beyânî, şairin, Hâverî İlmî Efendi'nin yeğeni olduğunu söylemesine karşın, diğer kaynaklar kardeşi olduğu konusunda birleşirler. Çağdaşı şairler arasında yeteneği ile ön plana çıkmıştır. Âşık Çelebi'ye göre, önceleri iyi ahlakıyla tanınmasına rağmen, kadı olduğunda bu makamdan ötürü bencilleşip

² Tuhfe-i Nâilî ve Sicill-i Osmanî'de Sezâyî'nin, III. Mustafa dönemi şairlerinden olduğu ifade edilmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kibir sahibi olmuştur. Anlaşmazlık yaşadığı arkadaşlarına karşı öfke ve nefretle hareket etmiştir. Ancak aldığı bu âhlardan olsa gerek evinde bir yangın çıkmış ve şiirleri bu yangında yok olmuştur. 958 (1542) tarihinde vefat etmiştir. Zaman zaman iyi şiir söylese de kaleminden, coşkunuğu olmayan, soğuk nazımlar da çıkmıştır. İnşâsı çok başarılı değildir.

Kaynaklar: AÇ: s. 275; HÇ: s. 1095; B: s. 228; SO: s. 1649; TN: s. 1159.

Eyledi rûz-ı şitâda bezmi gülşen çerçeve
Gül gül oldu aks-i tâb-ı câm-ı mülden çerçeve

Hâne hâne oldu kim seyr ide diyü şâh anı
Nat'-ı şatranca müşâbih yaptı revzen çerçeve

Bâd-ı âh-ı serd-i düşmenden şitâlar kopdı kim
Revzen-i çeşm-i sepîde eyledüm ben çerçeve

Niçe yirden şekl-i hışt-ı kasr-ı dil-ber arz ider
Câm-ı mihr ü mehden olsa n'ola rûşen çerçeve (Kılıç

1994: 276)

VEZNÎ: Asıl adı Abdülkerim olan şair, ilk olarak babasından ders almıştır. Babasının ölümünden sonra oldukça sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Daha sonra tezkireci Hasan Çelebi'nin, Kesriyye kadısı olan kardeşine naib olmuş, 985 (1577) tarihinde burada vefat etmiştir.

Kaynaklar: HÇ: s. 1096; B: s. 229; SO: s. 1664; TN: s. 1162; İS: s. 529.

Dil-hânesini yıkdı çün ol yâr-ı cefâ
Yapdum der ü dîvâr gamı ana binâ (Eyduran Sungurhan

1999: 1096)

ZUHÛRÎ: Tülbend-zâde Zuhûrî Mehmed Efendi'dir. Sultan III. Murad devri şairlerindedir. Kemal Paşa-zâde'den mülâzım oldu. Kırk akçe yevmiye ile kadılıklarda bulunmuş, aynı zamanda hattatlık yapmıştır. İşkodra kadısı iken azledilmiştir. Manastır'da vefat eden Zuhûrî, kudretli şairlerden biri olarak anılır.

Kaynaklar: AÇ: s. 907; L: 492; HÇ: s. 609; B: s. 111; KAL: c. 4, s. 3034; SO: s. 1718; TN: 599.

Sever gönlüm şu dildârı cefâsı olsun olmasun
Kabûl itdüm cefâsını vefâsı olsun olmasun

Lalalarla yürürem ben kucalmazam dime cânâ

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kucarlar güzel olanı lalâsı olsun olmasun

Zuhûrî hücrene tenhâ gelürse ol melek-sîmâ

Öp agzını tudagin em rızâsı olsun olmasun (Kılıç 1994: 907)

Sonuç

	ŞAİR	YAŞADIĞI YÜZYIL ³	MESLEĞİ / SINIFI
1	Celâl Bey (Celâlî)	16. Yüzyıl	Bürokrat
2	Cevânî	16. Yüzyıl	İlmiye
3	Dânişî	19. Yüzyıl	İlmiye
4	Fâ'ik	19. Yüzyıl	Bürokrat
5	Feyzî	16. Yüzyıl	İmam-Hatip
6	Hâfız	19. Yüzyıl	Vezir
7	Hasan	17. Yüzyıl	Kadı
8	Hâverî	16. Yüzyıl	Kadı
9	Iyânî	17. Yüzyıl	Mülâzım
10	Kâtibî	16. Yüzyıl	Divan Kâtibi
11	Kemâleddin	20. Yüzyıl	Mutasarrıf
12	Keşfî	17. Yüzyıl	-

³ Ölüm ve doğum tarihi belli olmayan şairler için ilk defa biyografisinin yer aldığı tezkirenin yazıldığı yüzyıl dikkate alınmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

13	Mehmed	16. Yüzyıl	Defterdar
14	Merdî	16. Yüzyıl	Kadı
15	Mehmed Rif'at Bey	20. Yüzyıl	Kaymakam
16	Mu'în Efendi	19. Yüzyıl	Mütercim
17	Nâ'îlî Salih Bey	19. Yüzyıl	Hattat
18	Sabâyî	16. Yüzyıl	Asker
19	Sâfî	18. Yüzyıl	Müftü
20	Sâmî	16. Yüzyıl	Asker ve Kethüda
21	Sezâyî	18. Yüzyıl	-
22	Sinân	16. Yüzyıl	Kadı
23	Vahyî	16. Yüzyıl	Kadı
24	Veznî	16. Yüzyıl	Mülâzım
25	Zuhûrî	16. Yüzyıl	Kadı

Bu çalışmada, biyografî kaynaklarında tespit edilen, Manastır doğumlu 25 şair ele alındı. Bunların 13'ü 16. yüzyıl'da, 3'ü 17. yüzyılda, 2'si 18. yüzyılda, 5'i 19. yüzyılda, 2'si 20. yüzyılda yaşamıştır. 16. yüzyıl, Osmanlı Türk edebiyatının klâsik dönemidir. Bu yüzyılda Osmanlı edebiyatının genelinde oluşan bu durumu Manastır'da da gözlemlemek mümkündür. 17. yüzyıla gelindiğinde klâsik Türk edebiyatının gelişmeye devam etmesine karşın Balkan coğrafyasında ve tabî ki Manastır'da yetişen şair sayısının birden azalması ilgi çekicidir. 16. yüzyılda 13 şair yetiştiren Manastır 17.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

yüzyılda sadece 3 şair yetiştirebilmiştir. Bu da % 75'lik bir azalmaya tekabül etmektedir. Diğer taraftan Manastır'ın, 20. yüzyıla kadar şair yetiştirmeye devam etmesi bu şehrin geçmiş yüzyıllarda sağlam bir kültürel zemin oluşturduğunun ve bu özelliğini kısmen de olsa devam ettirdiğinin bir göstergesidir.

Manastırlı şairlerin meslek tercihlerine bakıldığında 13'ü ilmiye sınıfından, 5'i bürokrat, 2'si asker, 2'si kâtip, 1'i vezir, 2'sinin de mesleğinin belli olmadığı görülür. Bu meslekî dağılımda şairlerin % 52'si ilmiye sınıfındandır. Bu, Osmanlı divan şairlerinin genel meslek tercihleriyle de örtüşmektedir (İsen 1997: 221-229). İlmiye sınıfını oluşturan meslekler arasında kadılık, danışmentlik ve müderrislik yer almaktadır. Bu meslekleri icra edebilmek için düzenli bir medrese eğitime ihtiyaç vardır. Bu da bize Manastır doğumlu şairlerin düzenli bir eğitim alma eğiliminde olduklarını gösterir.

530 sene Osmanlı hâkimiyetinde kalan Balkan topraklarının bu süre zarfında Türk kültür ve medeniyetine önemli katkıları olmuştur. Bu katkıyı sadece divan şairi boyutunda bile görmek mümkündür. Yapılan bu çalışma bağlamında Manastır'ın, özellikle 16. yüzyılda Balkanlarda önemli bir kültür merkezi haline geldiğini söylemek mümkündür.

KISALTMALAR

A: Ahdî Tezkiresi: Gülşen-i Şu'arâ

AÇ: Âşık Çelebi Tezkiresi: Meşa'irü'ş-şu'arâ

B: Beyânî Tezkiresi: Tezkiretü'ş-şu'arâ

ED: Esrar Dede Tezkiresi

ES: Eslâf

F: Fatin Tezkiresi: Hâtimetü'l-eş'âr

HÇ: Hasan Çelebi Tezkiresi: Tezkiretü'ş-şu'arâ

İS: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü

KA: Kühü'l-ahbar

KAL: Kâmusu'l-âlâm

L: Latîfi Tezkiresi

OM: Osmanlı Müellifleri

R: Râmiz Tezkiresi: Âdâb-ı Zurefâ

S: Sehî Beg Tezkiresi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

SAŞ: Son Asır Türk Şairleri

SO: Sicill-i Osmânî

TN: Tuhfe-i Nailî

KAYNAKLAR

Ahmet Rifat (2004). *Lugat-ı Tarihiye ve Coğrafiyye* (Tıpkıbasım), Ankara.

ALBAYRAK, Sadık (1996). *Son Devir Osmanlı Uleması* (İlmiye Ricâlinin Terâcim-i Ahvâli), 5 cilt, İstanbul.

Bursalı Mehmed Tahir (2000a). *Osmanlı Müellifleri*, C 1, Haz: Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz, Ankara.

Bursalı Mehmed Tahir (2000b). *Osmanlı Müellifleri*, C2, Haz: Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz, Ankara.

Bursalı Mehmed Tahir (2000c). *Osmanlı Müellifleri*, C 3, Haz: Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz, Ankara.

CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî, Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsiretü'n-nuzamâ* (İnceleme-Metin), Ankara.

ÇEVİK, Mümin (1996). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul.

ÇİFTÇİ, Ömer (1996). *Fatin Tezkiresi, Hâtimetü'l-eş'âr, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERDEM, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı-İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Ankara.

EYDURAN SUNGURHAN, Aysun (1996). *Beyânî Tezkiresi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EYDURAN SUNGURHAN, Aysun (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şu'arâ* (İnceleme-Tenkidli Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Faik Reşat (Ty). *Eslâf*, İstanbul.

GENÇ, İlhan (2000). *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Ankara.

İPEKTEN, Haluk-İSEN, Mustafa-TOPARLI, Recep-OKÇU, Naci-KARABEY, Turgut (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal (1999). Son Asır Türk Şairleri, C. 1, Haz.: Müjgan Cumbur, Ankara.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal (2000a). Son Asır Türk Şairleri, C. 2, Haz.: M. Kayahan Özgül, Ankara.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal (2000b). Son Asır Türk Şairleri, C. 3, Haz.: Hidayet Özcan, Ankara.

İSEN, Mustafa (1994). Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı Ankara.

İSEN, Mustafa (1997). Ötelerden Bir Ses, Ankara.

İSEN, Mustafa (1998). Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behişt, Ankara.

İSEN, Mustafa (1999). Latîfî Tezkiresi, Ankara.

KILIÇ, Filiz (1994). Meşâ'irü's-şu'arâ (İnceleme-Tenkitli Metin), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MARÇAIS, Georges (2001). "Manastır", İslâm Ansiklopedisi, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mehmed Süreyya (1996). Sicill-i Osmânî, Haz.: Nuri Akbayar, İstanbul.

SOLMAZ, Süleyman (2005). Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Ankara.

Şemseddin Sami (1996). Kâmûsu'l-a'lâm (Tıpkıbasım), Ankara.

TUĞLACI, Pars (1985). Osmanlı Şehirleri, İstanbul.

TUMAN, Nail (2001). Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*